

УДК 336.7

Голуб К.В.

*аспірант кафедри фінансової діяльності
суб'єктів господарювання та державних установ
Чернігівського національного технологічного університету*

НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

DIRECTIONS OVERCOMING THE CRISIS IN THE BANKING SYSTEM UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У сучасних умовах одним із ключових секторів розвитку економіки виступає банківський сектор. Взаємозалежною є економічна стабільність в державі та можливість банками виконувати свої зобов'язання щодо фінансового забезпечення функціонування національної економіки. Покращення діяльності банків стає особливо актуальним в періоди економічного спаду, коли випробування на стійкість та адаптивність, насамперед до зовнішніх впливів, повинні витримати банки в умовах зменшення платоспроможності клієнтів та збільшення вартості грошей. Постійні фінансові кризи, що відбуваються в світі та Україні зокрема, ставлять перед банками нові фінансові задачі щодо розширення своєї діяльності, забезпечення стабільності роботи банківської системи, виконання взятих зобов'язань.

Ключові слова: криза, банківська криза, фінансова криза, банківська система, антикризове управління банківською системою України, економічний спад.

АННОТАЦИЯ

В современных условиях одним из активизаторов развития экономики выступает банковский сектор. Взаимозависимой является экономическая стабильность в государстве и возможность банками выполнять свои обязательства по финансовому обеспечению функционирования национальной экономики. Улучшение деятельности банков становится особенно актуальным в периоды экономического спада, когда испытания на устойчивость и адаптивность, прежде всего к внешним воздействиям, должны выдержать банки в условиях уменьшения платежеспособности клиентов и увеличения стоимости денег. Постоянные финансовые кризисы, происходящие в мире и Украине в частности, ставят перед банками новые финансовые задачи по расширению своей деятельности, обеспечению стабильности работы банковской системы, выполнению взятых обязательств.

Ключевые слова: кризис, банковский кризис, финансовый кризис, банковская система, антикризисное управление банковской системой Украины, экономический спад.

ANNOTATION

In modern terms one of the energizer economic development serves the banking sector. Is interdependent economic stability in the country and the Bank to fulfill its financial obligations to the functioning of the national economy. Improving activity of banks is particularly important in times of economic downturn, when testing the stability and adaptability primarily to external influences must withstand banks in terms of reduction of solvency customers and increase value for money. Ongoing financial crisis occurring in the world, and Ukraine in particular, pose new financial problem banks to expand their activities, to ensure the stability of the banking system, implementation of commitments.

Keywords: crisis, banking crisis, financial crisis, the banking system, crisis management by the banking system of Ukraine recession.

Постановка проблеми. Незважаючи на підвищену увагу науковців до проблематики банківських криз, досі залишаються дискусійними проблеми діагностики кризових явищ та шляхів

подолання. Недостатньою є вивченість підходів до класифікації банківських криз з урахуванням досвіду України та інших держав. Особливої уваги потребують дослідження стану банківської системи країни з позиції її здатності протистояти кризовим явищам як внутрішнього, так і зовнішнього джерел походження. Необхідність вирішення окреслених проблем подолання кризових явищ в банківській системі України є підтвердженням актуальності та практичної значущості цього напрямку наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кризові явища та їх прояви в банківській системі країни знаходяться в колі наукових інтересів широкої спільноти вітчизняних та закордонних учених. З'ясуванню економічного змісту, особливостей та класифікації банківських криз присвячені дослідження А. Бахшіяна, С. Гладкової, С. Захаріна, І. Івасів, О. Купрієнко, А. Мороза, В. Ніканорова, А. Пивовара, А. Шаланговського та ін. Економічна природа кризових явищ висвітлюється в працях О. Абакуменко, В. Бобиль, О. Лаврушина, В. Маргасової, В. Міщенко, С. Онишко, А. Пересади, Ю. Подчесової, Л. Примостки, В. Савченко, К. Черкашиної, К. Швабія, В. Шелудько та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на підвищену увагу науковців до проблематики банківських криз, досі залишаються дискусійними проблеми діагностики кризових явищ та шляхів їх подолання. Недостатньою є вивченість підходів до подолання банківських криз з урахуванням різних стадій її прояву.

Мета статті – розгляд концептуальних засад протидії кризовим явищам в банківській системі України та розробка практичних рекомендацій щодо формування необхідного фінансового потенціалу їх подолання з метою забезпечення ефективного функціонування та сталого розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банки відіграють важливу роль в економіці будь-якої країни, оскільки саме вони забезпечують передачу грошового капіталу зі сфер накопичення у сфері використання. Вияв кризових явищ у даному секторі економіки призводить до негативних тенденцій розвитку держави, адже

саме через банки мобілізуються великі капітали, необхідні для інвестицій, розширення виробництва, впровадження інновацій тощо.

Основними негативними чинниками, які спричиняють складне фінансове становище проблемних банків, є: недостатній розмір капіталу; неякісна структура активів; низька платоспроможність і прибутковість; проблеми ліквідності; надто ризикова діяльність неоптимальна кредитна політика. Це є свідченням незадовільного ведення банківського бізнесу і неспроможності пристосуватися до нестабільної економічної ситуації в країні, в результаті чого вітчизняна банківська система наздоганяє кризу економіки, замість того, щоб попереджувати її нищівні удари.

Варто зазначити, що кризові явища стали досить актуальною проблемою сучасного економічного середовища. Це підтверджується і існуючими проблемами в Україні. Варто зауважити, що всі фінансові кризи та процес подолання їх наслідків призводять до структурних змін банківських систем, оскільки банківська сфера є найбільш чутливою до їх впливу. З іншого боку, банки є найбільш гнучкими структурами в умовах ринку, тому найшвидше реагують на події, що відбуваються на міжнародних фінансових ринках.

На даний час результативність функціонування більшості вітчизняних банків залишається на незадовільному рівні (табл. 1).

Основними проблемами банківського сектору України протягом звітного року були значний вплив ресурсів з банківської системи, погіршення якості кредитних портфелів банків та збиткова діяльність. У 2014 р. у позичальників виникли значні труднощі з обслуговуванням кредитів, що суттєво посилює ризиковість банківського бізнесу. Частка негативно класифікованої заборгованості в загальному обсязі

кредитної заборгованості банків за рік зростає з 12.9 до 19.0%. Зокрема, прострочена заборгованість за наданими кредитами збільшилась на 92.5% (на 65.3 млрд. грн.) – до 135.9 млрд. грн. (13.5% від загального обсягу кредитів) [2].

Обмежені можливості кредитування (через значні ризики реального сектору) спонукали банки нарощувати вкладення в цінні папери, обсяг яких збільшився на 22.2% (на 30.6 млрд. грн.) – до 168.9 млрд. грн. На фоні стриманого кредитування кошти на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, збільшилися за рік на 27.7% – до 99.8 млрд. грн.

Загальний обсяг зобов'язань банків за звітний рік збільшився на 7.7% (або на 83.3 млрд. грн.) і на 01.01.2015 р. становив 1 168.8 млрд. грн. (за 2013 р. зростання становило 13.3%). Зобов'язання в іноземній валюті збільшилися за рік на 27.2% (на 135.8 млрд. грн.) – до 634.5 млрд. грн., тоді як у національній валюті скоротилися на 8.9% (на 52.5 млрд. грн.).

Основною складовою зобов'язань банків залишалися залучені депозити: на 01.01.2015 р. кошти фізичних осіб становили 35.6% від загальної суми зобов'язань, кошти суб'єктів господарювання – 24.6%. Загальна кількість відкритих клієнтами рахунків станом на 01.01.2015 р. становила 117.5 млн. шт., 86.0% яких були поточними рахунками.

Значний вплив депозитів протягом звітного року спостерігався на рахунках фізичних осіб – кошти фізичних осіб скоротилися на 4.0% (на 17.4 млрд. грн.) – до 416.4 млрд. грн. (за 2013 р. збільшилися на 19.2%). Серед них кошти в національній валюті скоротилися на 21.4% (на 53.2 млрд. грн.) – до 195.0 млрд. грн. [3].

З метою створення умов для стабільної діяльності банків, вчасного виконання ними

Таблиця 1

Результативність функціонування окремих фінансово-кредитних установ банківського сектору України у 2014–2015 рр. [1]

Фінансово-кредитна установа	Фінансовий результат у 2014 р. – 1-му півріччі 2015 р., млн. грн.	Фінансовий результат у 1-му півріччі 2015 р., млн. грн.	Фінансовий результат у 2014 р., млн. грн.	
			за національними стандартами	за міжнародними стандартами
Укрексімбанк	-13654	-3848,1	-9805,5	-11247,1
Ощадбанк	-11378	-2813,1	-8564,4	-10015,6
Укрсоцбанк	-11009	-8346,5	-2662,2	-3365,8
Промінвестбанк	-9656	-6201,7	-3453,8	-5947,8
Райффайзен Банк Аваль	-3360	-1992,4	-1367,3	-3806,3
Укргазбанк	-3115	-314,3	-2801,1	-3382,8
ОТП Банк	-2986	-987,2	-1999,1	-3416,4
«Фінанси і кредит»	-2017	-1801,6	-215,7	23,8
Сбербанк Росії	-1507	-1615,4	108,0	-395,9
Альфа-Банк	-1374	-629,8	-744,0	-2193,4
Укрсиббанк	-794	76,4	-870,1	-1011,4
ВТБ Банк	-728	-1370,4	642,8	-16685,1
ПУМБ	-655	-709,5	54,2	-140,5
Приватбанк	810	61,3	749,0	48,0

своїх зобов'язань перед вкладниками, а також надання банкам додаткової гнучкості в управлінні ліквідністю Національний банк України протягом 2014 р. змінював вимоги щодо формування банками обов'язкових резервів:

- зменшував частку обов'язкових резервів, яка має формуватися банками на окремому рахунку в Національному банку України, та поступово встановив порядок формування та зберігання всіма банками обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку в Національному банку України;

- зменшував частку мінімального обсягу обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банків;

- уніфікував залежно від строку залучення коштів нормативи обов'язкового резервування та замість восьми нормативів обов'язкового резервування встановив два нормативи;

- дозволив банкам зараховувати в покриття обов'язкових резервів, що формуються та зберігаються на кореспондентському рахунку, частину залишків готівки в касі банку в національній валюті.

Задля збереження довіри до банківської системи Національний банк України здійснював підтримку ліквідності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб шляхом надання кредитів. Водночас було поліпшено та удосконалено умови отримання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб кредитів Національного банку, в тому числі пом'якшено умови щодо можливого прийняття забезпечення, розширено його перелік, передбачено можливість надання кредитів шляхом відкриття кредитної лінії, збільшено строки надання кредитів з одного до трьох років.

З метою посилення стійкості грошово-кредитного та валютного ринків Національний банк України був змушений у 2014 р. поєднувати застосування адміністративних та ринкових заходів впливу на валютний ринок України.

Необхідність впровадження механізму антикризового управління функціонуванням банківської системи обумовлена наступними причинами:

- наявністю системного впливу банківського сектору на результативність функціонування економіки країни в цілому та окремих галузей зокрема;

- систематичним виникненням кризових явищ в економіці країни, що особливо загострюється в умовах посилення процесів глобалізації, а також наявності значних світогосподарських зв'язків;

- низьким рівнем захищеності вітчизняної банківської системи від більшості груп виникаючих ризиків;

- низьким рівнем капіталізації власного капіталу переважної більшості банків, що обумовлює їх неспроможність акумулювати необхідні обсяги фінансових ресурсів під час загострення кризових явищ в економіці країни;

- недостатнім рівнем контролю Національним банком України рівня ризику за більшістю банківських послуг, що спричинено надмірним рівнем їх рентабельності.

Наявність вищезазначених причин обумовлює необхідність створення ревілітаційного фонду фінансових ресурсів, метою формування якого є компенсаційний вплив на економіку країни та зростаючу потребу у фінансових ресурсах в момент виникнення та загострення кризових явищ, а також неспроможності банківської системи задовольнити ці потреби (рис. 1).

Проте ключовою проблемою створення даного фонду є пошук реальних джерел фінансових ресурсів, які будуть спрямовані на його формування. З цією метою ми пропонуємо наступні джерела формування фінансових ресурсів ревілітаційного фонду НБУ:

- надходження від оподаткування депозитів фізичних та юридичних осіб – встановлений Податковим кодексом України податок на оподаткування депозитів спрямувати на формування ревілітаційного фонду НБУ до моменту накопичення необхідного обсягу, з подальшого спрямування у бюджети відповідних рівнів;

- легалізація тіншового капіталу суб'єктів господарювання – законодавче закріплення можливості легалізації тіншового капіталу фізичних та юридичних осіб в разі його спрямування на збільшення розміру власного капіталу комерційних банків без можливості виведення капіталу протягом п'яти років з моменту фактичного збільшення обсягу власного капіталу;

- фіксовані платежі споживачів окремих видів послуг – встановлення фіксованої ставки з всіх банківських операцій, пов'язаних з кредитуванням фізичних та юридичних осіб;

- використання інших джерел.

Разом з тим з метою дотримання мети створення та цільового використання фінансових ресурсів ревілітаційного фонду Національного банку України можливість його використання повинна визначатись КМУ у відповідності до існуючих фаз кризи банківської системи України: виникнення, розвиток, деформація. З метою попередження перших проявів кризи банківської системи доцільним є здійснення безперервного моніторингу її стану Національним банком України, а також Кабінетом Міністрів України. В разі виявлення ознак першої стадії кризи банківської системи України КМУ має прийняти рішення щодо необхідності застосування системи заходів антикризового регулювання економіки.

У разі подальшого розвитку кризи банківської системи та початку другої фази кризи КМУ визначає пріоритетні напрями використання коштів ревілітаційного фонду НБУ, формує мережу банківських установ державної форми власності. З метою запобігання банкрутства частини комерційних банків, орієнтованих на високі рівні ризику

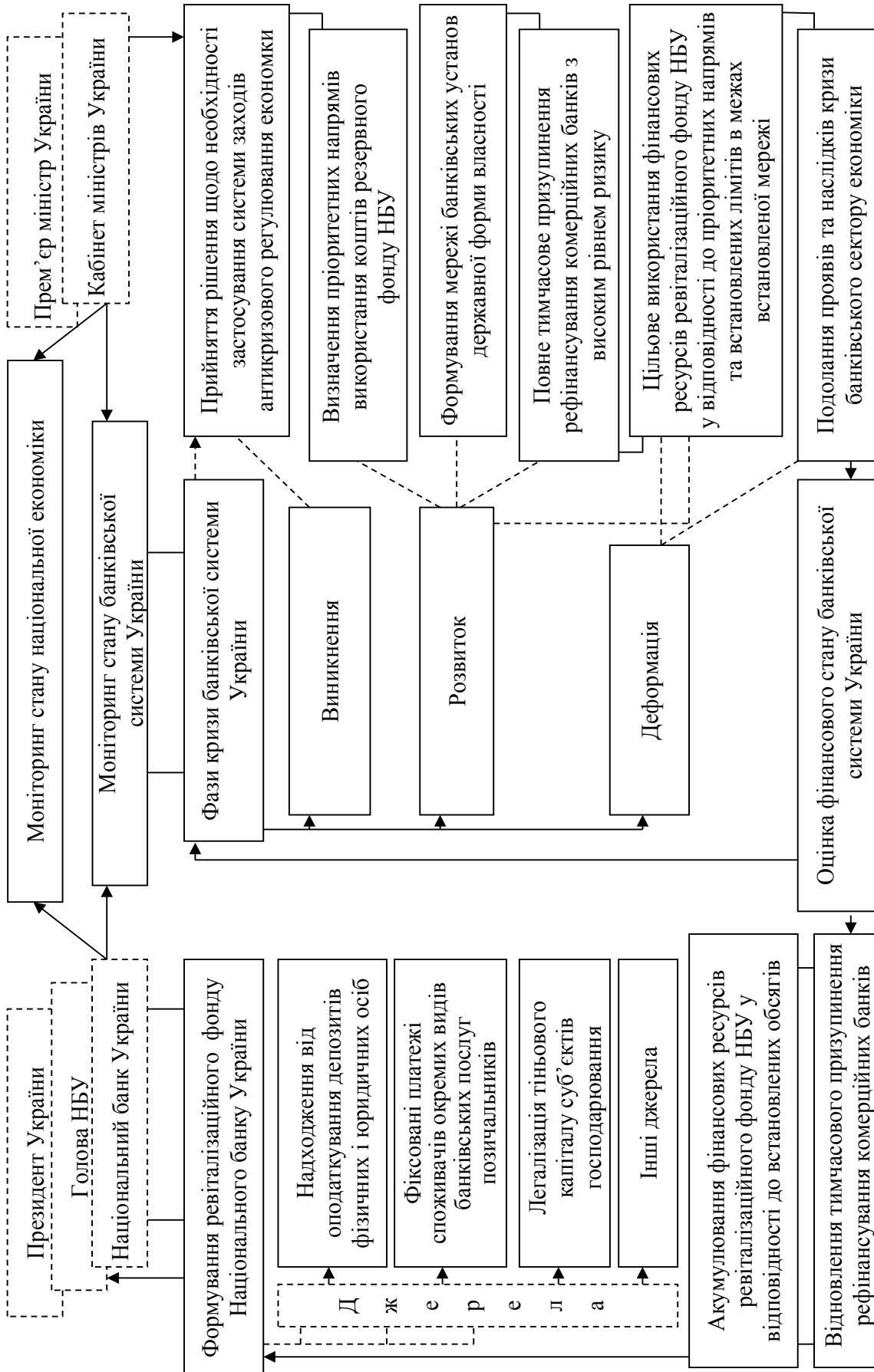

Рис. 1. Механізм антикризового управління функціонування банківської системи України

(в результаті виникнення проблемної заборгованості, неповернення кредитних ресурсів та подальшої неспроможності погашення депозитних вкладів), доцільним є запровадження Національним банком України повного тимчасового призупинення рефінансування даної групи комерційних банків. Даний захід дозволить не лише скоротити кількість проблемних банків в майбутньому, але й забезпечить збереження фінансових ресурсів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

На третій стадії кризи банківської системи України необхідною є розробка системи заходів подолання залишкових проявів та наслідків кризи банківського сектору економіки, скасування Національним банком процедури тимчасового призупинення рефінансування комерційних банків, а також відновлення обсягу фінансових ресурсів ревіталізаційного фонду з метою підготовки до можливих наступних проявів кризи.

Висновки. На даний час неможливо здійснювати ефективно антикризове управління банківською системою та банківськими установами на превентивних засадах без якісного управління ризиками, що є основними джерелами кризових ситуацій. Запровадження розробленого механізму антикризового управління функціонування банківської системи України дозволить не лише підвищити ефективність її функціонування, але й матиме системний вплив на процес сталого розвитку національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.